
FORORD

Kulturvidenskaberne og kunstfagene interesserer sig i stadig højere grad for kultur forstået som affektive fællesskaber, og vi har i flere år kunnet iagttage fremkomsten af en ny kulturkritik, som undersøger de affektive strukturer, der kulturelt forbinder os og regulerer vores samkvem. Mange veje har ført til denne såkaldte 'affektive vending' i kulturvidenskaberne. Nogle har med videnskabelige opdagelser og udfordringer at gøre, andre med nyere historiske og sociale erfaringer. Det virker således som en rimelig betragtning, at vi i dag i højere og højere grad mobiliseres, ikke mindst som forbrugere, via forskellige former for affektiv interpellation.

Affektstudiet kan i dag synes for heterogent og for vidt forgrenet til overhovedet at kunne kortlægges *som* et studie; hver fagdisciplin har tilsyneladende sin foretrukne forståelse af, hvad affektivitet er, og af hvorfor dette 'noget' så i øvrigt er relevant at beskæftige sig med. Men selv i dette vidtfavnende forskningsfelt er det muligt at fremhæve fælles interesser og berøringsflader. For en overordnet betragtning er det således affektstudiernes ærinde at forstå følelser, stemninger og atmosfærer som sociale fænomener med bestemte historiske forudsætninger og bestemte politiske virkninger.

Et oplagt sted at begynde en introduktion til affektstudier i netop nærværende tidsskrift, hvis tradition for marxistisk kulturanalyse jo lurer bag akronymet *K & K* (tidligere *Kultur og Klasse*), er Raymond Williams berømte essay "Structures of Feeling" fra bogen *Marxism and Literature* (1978). I essayet advarer Williams mod de kulturhistoriske begrænsninger, der ligger i den ideologikritiske kulturanalyse, som han beskylder for at forstå og fremstille kulturen gennem fikserede analytiske former ("det subjektive", "det personlige") snarere end gennem dens empiriske fremtrædelse. Ideologien er allerede formet, når den træder frem, men hvis vi vil forstå dens tilblivelse, skal vi kigge efter, hvad Williams kalder kulturens følelsesstrukturer, som er emergente, kollektive og æstetiske.

Følelsesstrukturer er hverken ideologi eller tidsånd, men tæt forbundet med disse. Mens ideologikritikken og den åndshistoriske litteraturkritik er tilbøjelige til at fremstille litteraturen som en afspejling af den historiske udvikling, søger Williams med sit begreb om følelsesstrukturer at åbne for en måde at undersøge, hvordan kunst og kultur selv producerer historisk forandring ved at påvirke måden, vi erfarer vores omverden på. Som eksempel på dette nævner Williams, hvordan Charles Dickens og Emily Brontë i deres romaner udtrykker en følelsesstruktur,

der ikke kan reduceres til tidens ideologi, men snarere kalder på skabelsen af en ny. I tidlig victoriansk ideologi blev social skrøbelighed i form af fattigdom eller ufrihed forbundet med deroute eller exces, men følelsesstrukturerne hos Dickens og Brontë røber følelsen af udsathed og isolation som et alment vilkår i det victorianske samfund, som også har greb om de privilegerede. Denne erfaring var en betingelse for ideologisk og social forandring.

Med begrebet følelsesstruktur vil Williams altså indkredse et niveau i den kulturelle aktivitet, som dårligt lader sig forstå, hvis man ved kultur alene forstår bestemte verdensanskuelser, institutioner, begivenheder eller hovedværker. I den henseende er den lille tekst ikke enestående i Williams' arbejde, snarere vidner den om Williams' radikale vilje til at tænke kultur som konstituerende for social praksis. Almindeligvis antager vi, at det sammenrend af affektive impulser, som udgør sociale erfaringer, *imens* de erfares, er private og vilkårlige i forhold til institutioner og andre etablerede sociale formationer. Men det er netop dette diffuse niveau af virkeligheden, Williams interesserer sig for i essayet: "Vi taler om karakteristiske elementer som impuls, beherskelse og tone, specifikt affektive elementer af bevidsthed og relationer". Tilsammen danner disse affektive elementer en struktur, en bestemt kulturel konfiguration af det affektive materiale. Forandringer i følelsesstrukturerne er ikke bare symptomer på sociale forandringer, de *er* sociale forandringer, og som sådan behøver de ikke afvente definition og klassifikation "for at kunne udøve håndgribeligt pres og sætte reelle grænser for erfaring og handling," som Williams formulerer det. To indsigter altså, som begge reflekteres i den samtidige affektforskning: For det første, at følelser og affekter kan begribes som kulturelle fænomener, og for det andet, at de derfor ikke er overbygningsfænomener i marxistisk forstand, men netop sociale strukturer.

Williams' essay, som vi her har valgt at oversætte, er fåmælt og elliptisk, åbent for fortolkning. Men dets påstand om den kulturelle følelsesstruktur som en blind vinkel i den ideologikritiske kulturanalyse, der skjuler ideologiens tilblivelse og forandring, har vundet genklang i de senere år blandt kulturforskere, som i lyset af så forskellige forskningsfelter som kønsstudier, nyhistorisme, fænomenologi, humangeografi og adfærdspsykologi er optaget af at genopfinde ideologikritikken ved at udvide dens analyseredskaber og fokus, ikke mindst i bestræbelsen på at undersøge det affektive påvirkningsforhold mellem kunst og kultur.

Konstitution og kritik

Det er ikke overraskende, at forestillingen om, at følelser og erfaringer indgår i materielle historiske processer, har haft stærk resonans inden for den feministiske kulturteori, som den formuleres af blandt andre Judith Butler, Sara Ahmed og Lauren Berlant. Tæt på en williamsk forståelse af følelsesstrukturer er fx amerikanske Lauren Berlant, når hun i sin seneste bog indkredser en følelsesstruktur, som hun kalder *cruel optimism*. Ligesom Williams betragter Berlant samtiden som et historisk fænomen, der først viser sig for os affektivt. Med formuleringen 'grusom

optimisme' refererer Berlant til en aktuel kollektiv oplevelse (i Vesten) af at være følelsesmæssigt investeret i objekter og projekter, som slet ikke gør os noget godt, herunder først og fremmest nogle bestemte forestillinger om det gode liv. Når Berlant er relevant at nævne i denne sammenhæng, er det ikke mindst, fordi hun i sin analyse af den grusomme optimisme følger Williams' forslag om at studere de kulturelle følelsesstrukturer i æstetiske former og genrer.

Lauren Berlants bog *Cruel Optimism* er et udmærket eksempel på en affektanalyse, der særligt fremhæver affekternes *konstitutive* funktioner. Den følelsesstruktur, Berlant interesserer sig for, beskrives ikke som et symptom på en dybereliggende ideologisk aktivitet, der har forkrøblet den gode optimisme; de afficerede subjekter beskrives ikke som symptomer på økonomisk eller politisk ulighed og den grusomme optimismes objekter beskrives ikke som undertrykkende fænomener.

Affektanalyse findes imidlertid også i en version, hvor det særligt er affekternes *kritisable* funktioner, der fremhæves. Disse to tilgange udelukker vel at mærke ikke hinanden.

Den mere kritiske version af affektanalysen tager gerne afsæt i en beskrivelse af, hvordan de individuelle og kollektive følelser i dag manipuleres og instrumentaliseres i den politiske sfære, i arbejdslivet og i forbrugskulturen. Et eksempel kunne her være canadiske Brian Massumis analyse af den forebyggende logik, som har været kendetegnende for særligt amerikansk politisk retorik og krigsførelse i det seneste årti. Det karakteristiske ved den forebyggende logik er, foreslår Massumi, at den er affektivt funderet: Det er *følelsen* af en (terror)trussel, der gør truslen til en legitim genstand for politikken. En trussel, der aldrig materialiserer sig og ikke ville kunne have materialiseret sig, er ikke mindre virkelig af den grund, for frygten er et *affektivt faktum*. Uafhængig af empiriske kendsgerninger legitimerer den følte tilstedeværelse af en trussel de forebyggende politiske handlinger. Massumis analyse peger altså på følelserne som en form for animationsteknik i samtidens politiske virkelighed: Det, der ikke er virkeligt, er alligevel virkeligt, hvis det føles virkeligt.

Michael Hardt og Antonio Negris beskrivelse i henholdsvis *Empire* og *Multitude* af affektive produktionsformer, *affective labor*, er et prægnant eksempel på en kulturanalyse, der fremhæver affekternes fremtrædende rolle i organiseringen af arbejdet. Gældende for fx kabinepersonale, sosu-assistenten, fast food-arbejdere og sexarbejdere er det, at meget af deres arbejde består i at producere eller manipulere affekter, altså en særlig form for immaterielt arbejde. Den affektivt organiserede produktion er kendetegnet ved at involvere både krop og sjæl, fornuft og følelse. Det centrale i Hardt og Negris analyse er ikke bare, at det affektive arbejde involverer nye og intensiverede former for udnyttelse af de 'menneskelige ressourcer' ved i højere grad end tidligere at tage selve livet som sit råstof. Fremkomsten af nationale og globale affektive økonomier giver også mulighed for nye affektive fællesskaber og politisk organisering af solidaritetsbevægelser.

Affektteori

Mens Raymond Williams i "Structures of Feeling" påfaldende nok ikke rigtigt interesserer sig for følelsesfilosofi, står forskellige filosofisk-teoretiske forsøg på yderligere at bestemme følelsernes kropslighed, deres fornuftighed og deres egentlige sted centralt i den aktuelle affektforskning. Trods omfattende kliniske affektstudier de senere år er der grundlæggende forskelle i den teoretiske forståelse af affekternes kognitive og somatiske betydning – forskelle der kan spores helt tilbage til Platon og Aristoteles' divergerende opfattelser af, om følelserne er rationelle eller ej. Kognitive affektteorier som den aristoteliske vil betone følelsesreaktioner som kognitive vurderinger (Richard Lazarus, Martha Nussbaum). Frygten er en vurdering af fare, begrundet eller ej, som tvinger os til at reagere. Andre teorier betoner affekterne som en liden (pathos, passio), der er mere eller mindre fornuftsafhængig, kropslig og ofte en kilde til manipulation.

Den kognitive og den kropslige affektteori har hver sin berettigelse, som det vil fremgå af et eksempel fra William James' psykologi, som Sara Ahmed har diskuteret mere indgående, end vi kan gøre her. Et barn møder i skoven en bjørn, bliver forskrækket og flygter hjem. Barnets frygt kan forstås som en rationel vurdering af en truende fare: ved sin frygt erkender barnet bjørnen som farlig og reagerer rationelt på sin erkendelse. Men hvorfor ved barnet overhovedet, at bjørnen er farlig og ikke hyggelig som en bamse? Følelser er ikke reaktioner på objektive forhold, men på vores perception af disse (Descartes), og sandsynligvis er barnets opfattelse af bjørnen som et farligt og frygteligt dyr tillært. Vurderingen af bjørnen er kulturelt og historisk indkodet, men samtidig kropslig og nærmest automatisk. Frygten huserer, som Ahmed siger, ikke i barnet selv (og slet ikke i bjørnen), snarere er den relationel, eller som den amerikanske psykolog Silvan Tomkins siger: smitsom. Følelser smitter; de er kropslige og må forstås som et transindividuel system af impulser, der er mere primært end drifterne (jf. Eve Kosofsky Sedgwick og Adam Franks introduktion til Tomkins arbejde i *Shame and Its Sisters: A Silvan Tomkins Reader*). I samme tråd finder man Gilles Deleuzes indflydelsesrige fortolkning af Baruch Spinozas beskrivelse af affekter som intensiteter, der knytter an til kropslige tilstande og forandringer i disse tilstande.

Hvor funktionalister betoner følelsernes nytte for vores evne til at træffe hurtige beslutninger, peger Deleuze og Tomkins akkurat som Platon på affekterne som fornuftsafhængige og forførende impulser. For Ahmed tjener eksemplet med barnet og bjørnen som model for, hvordan fremmedfrygt (udskift bjørnen med en mørklødet mand) tillæres gennem afsmitning. Affekternes smitsomme natur forklarer, hvorfor især kulturteoretikere med baggrund i ideologikritikken og den kritiske teori bekymrer sig om den menneskelige affektivitet som kilde til forførelse.

Det er dog ikke givet, som mange kulturkritiske affektstudier ellers antager, at vores affektive vurderinger altid er ukontrollerede, fordomsfulde og forførte. Psykologen og nobelprisvinderen Daniel Kahnemann hævder således på baggrund af omfattende kliniske undersøgelser, at den menneskelige fornuft opererer som

to gensidigt vekslende systemer, hvoraf det ene er hurtigt og reaktivt, det andet langsomt og analytisk, og evnen til at handle rationelt beror på evnen til at veksle mellem begge systemer. På samme måde tilgår vi både vores følelser reaktivt og analytisk (Spinoza). Når barnet igen får lyst til en skovtur, kan det jo være, at det begynder at overveje sin frygt for bjørne.

Med dette nummer af *K&K* har vi ønsket yderligere at styrke den nordiske interesse for affekternes relevans for litteratur- og kulturanalyse, men temanummeret er ikke et partsindlæg i de teoretiske diskussioner om, hvad affektivitet egentlig er. Artikelbidragene abonnerer således ikke på en bestemt definition af affektstudiets genstand, om end flere af artiklerne opruller bidder af begrebshistorien. For eksempel beskriver Frederik Tygstrup, hvordan forskellige grammatikker for beskrivelsen af det affektive – henholdsvis 'affekt' og 'følelse' – forholder sig til spørgsmålet om affekternes sted: Er affekterne i os, eller er vi i affekterne? Tygstrup diskuterer affektivitet som et relationelt, rumligt fænomen, idet han med afsæt i romaner af Don DeLillo og J.G. Ballard, analyserer hvordan bestemte byrum disponerer os til at handle i overensstemmelse med bestemte, overlejlrede affektstrukturer. Samme betoning af affekterne som relationelle forekomster i rum finder man i Dennis Meyhoff Brinks udredning af den affektive atmosfærologi, der behersker Dantes Helvede, hvor termodynamiske kræfter synes at relegere underverdenens syndere til bestemte steder og sindstilstande, som Brink diskuterer med afsæt i nyfænomnologiske tænkere som Gernot Böhme og Hermann Schmitz.

Mens Tygstrups og Brinks bidrag diskuterer affektivitet som et kollektivt, rumligt forhold, fokuserer andre bidrag på historiske forandringer i forståelsen af menneskelig affektivitet. Christian Dahl diskuterer med udgangspunkt i Corneille og Descartes den forståelse af lidenskab som en mekanisk, selvstændig kraft, som ligger bag den franske klassicismes virkningspoetik, mens Annette Vilslev Thorsen i en helt anden ende af litteraturhistorien præsenterer den store japanske modernistiske forfatter Natsume Sōsekis karakteristiske, kropsnære stream-of-consciousness som et resultat af forfatterens store interesse for følelsespsykologiens landvindinger i det tidlige 20. århundrede. Begge artikler demonstrerer således, at affektteori ikke er noget nyt fænomen, men har haft litteraturhistorisk betydning for udvikling af så forskellige litterære fænomener som klassicistisk teater og stream-of-consciousness.

Andre bidrag fokuserer på vor egen kulturs affektive økonomi, på hvad man kunne kalde velfærdsstatens affektive strukturer. Peter Simonsen diskuterer den danske forfatter Jens Blendstrups hovedværk, *Gud taler ud*, i lyset både af den kritiske litteratur om lykken som en pligt i senmoderniteten (Bruckner, Ahmed, Bauman) og af den omsiggribende lykkeforskning, der angiveligt med stedse større evidens kan påvise, at danskerne er verdens lykkeligste folk. Blendstrups roman synliggør, foreslår Simonsen, hvordan velfærdsstaten organiserer, men ikke garanterer, individets lykke. Devika Sharma indkredser en anden af senmodernitetens fremtrædende følelsesstrukturer, der har at gøre med vores vestlige selvforståelse

som globalt privilegerede. 'Privilegiets problem' kalder Sharma denne ambivalente følelsesstruktur og holder den op imod humanitær ideologi og humanitære følelser, herunder ikke mindst medlidenheden.

Flere af bidragene forholder sig til den amerikanske æstetikteoretiker Sianne Ngai. I bogen *Ugly Feelings* beskæftiger Ngai sig med små, grimme følelser, fx misundelse og irritation, som for Ngai at se er særligt gode til at diagnosticere sociale situationer, hvor vi ikke lever op til et givent følelsesimperativ. Det aspekt af Ngais arbejde, som bidragene af henholdsvis Isak Winkel Holm og Lilian Munk Rösing forholder sig til, er dog snarere hendes diskussion af 'tonen' som litteraturanalytisk begreb. Winkel Holm undersøger fremstillingen af uretfærdighed i Gustave Flauberts sene novelle "Et enfoldigt hjerte": Hvilken type uretfærdighed gennemlyses i novellen og hvordan? Winkel Holms forslag er, at uretfærdigheden hos Flaubert må forstås som en særlig sansekvalitet – den hverken tematiseres eller føles som en utvetydig affektiv påvirkning af læseren. Hvis Flaubert yder sin hovedperson retfærdighed, er det derfor 'sansemæssig retfærdighed' snarere end 'poetisk retfærdighed'. Med afsæt i en tekstanalytisk sondring mellem stemme (Horace Engdahl) og tone (Ngai) analyserer Munk Rösing vreden som en affektiv kvalitet ved stemmen i August Strindbergs *En dåres forsvarstale*. Her er skriftstemmen skiftevis rasende, hadefuld, tilbedende, bitter og paranoid, og tekstens tone er netop selve denne febrilske følelsesmæssige omskiftelighed, som, foreslår Munk Rösing, ryster 'fallokратиets' affektive infrastruktur.

God fornøjelse!

Devika Sharma og Christian Dahl